

POLITICAL INSTITUTIONS AND SOCIO-POLITICAL PROCESSES

Борис Філатов, к. ю. н.

член політичної ради політичної партії «Українське об'єднання патріотів», м. Дніпро, Україна

ПАТРІОТИЗМ ЯК ЧИННИК ПРАВО-ЛІВОЇ ДИХОТОМІЇ У ПАРТІЙНИХ СИСТЕМАХ СУЧАСНИХ ПАРЛАМЕНТСЬКИХ РЕСПУБЛІК

Boris Filatov, PhD in Law

Member of the Political Council of the political party "The Ukrainian Union of Patriots", Dnipro, Ukraine

PATRIOTISM AS A FACTOR OF THE RIGHT-LEFT DICHOTOMY IN PARTY SYSTEMS OF CONTEMPORARY PARLIAMENTARY REPUBLICS

The importance of political patriotism in the system of «left-right dichotomy» of the parliamentary republics and monarchies of modern Europe is considered. The essence of the use of patriotic rhetoric in the right-centered and left-centered political forces in the contemporary world is revealed. The approaches to increasing the popularity of classical political forces by patriotic sentiment are determined. The role of political patriotism in forming protests and promoting non-systemic political forces is highlighted. The specificity of political patriotism in countries that have undergone a transition from authoritarianism to democracy is studied. The significance of political patriotism for the development of parliamentarism in modern Ukraine is determined.

Keywords: «left-right dichotomy», political patriotism, political participation, social movements, political populism, parliamentary republic.

Постановка проблеми у загальному вигляді

Партійні системи багатьох сучасних країн світу зберігають зв'язок із класичною традицією поділу спектру на ліву частину, праву частину і центр, хоча ідеологічні концепти багатьох політичних сил зазнали значної трансформації. Особливо наочно це спостерігається у розвинених країнах ЄС та США, де поняття неоконсерватизму, соціального лібералізму, соціал-демократії, екологізму, набули спільних рис і виступають джерелом для поповнення арсеналу ідеологічних положень не лише прибічників, але й політичних опонентів. У сучасних парламентських республіках і конституційних монархіях ліво-права дихотомія відіграє роль принципового орієнтиру для ідентифікації партійних політичних сил, а також їх риторики й орієнтації на певні соціальні верстви. Для сучасних політологічних досліджень актуальною проблемою є забезпечення проміжних засад ідейно-політичної ідентифікації та інституалізації уподобань певної частини електорату, яка не належить до числа класичних або основних політичних сил. Політичний патріотизм, як певний індикатор стану громадської думки, виступає чинником інституалізації «передполітичних» уподобань громадян, які інституційно оформлюються у локальні політичні рухи та об'єднання. В умовах кризової ескалації політичної напруги подібні настрої та громадські організації, що їх підтримують, можуть здійснювати вплив на баланс ліво-правих політичних уподобань у суспільстві. Політична ретроспектива свідчить, що патріотичні настрої й уподобання активно використовують не лише праві та консервативні політичні сили, але й їх ліві опоненти. У зв'язку з цим, важливою частиною проблеми розвитку партійних систем та інституалізації

політичних рухів сучасності є використання мобілізаційного потенціалу патріотизму різними політичними силами. Парламентська демократія засвідчує, що зміна політичних настроїв населення, їх радикалізація можуть відбиватися на популярності й підтримці політичних сил. У зв'язку з цим, потребує визначення відповідність патріотизму сучасним технологіям здобуття переваг у парламентських виборчих кампаніях та боротьби політичних сил за лідерство у коаліційних урядах.

Аналіз публікацій. Проблему сучасного змісту ліво-правої дихотомії активно розглядають як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Зокрема, А. Аль-Зухайрі вивчає парламентаризм як інституційну основу демократії¹, Ю. Барабаш будує концепцію парламентаризму в системі демократичних цінностей сучасного суспільства², А. де Бенуа стверджує про завершення традиційного протистояння правих і лівих у Франції³, А. Ферейра обґрунтовує необхідність ревізії «великої дихотомії»⁴, Т. Соувелл розглядає роль ліво-правої дихотомії у взаєминах інтелектуалів і суспільства⁵. Поряд з цим, проблемна ситуація потребує додаткового вивчення в інституційному аспекті політичних проявів патріотизму як частини загальної культури демократичного парламентаризму. Інституалізація патріотизму як явища сталої демократичної системи – один з ключових чинників концептуального оновлення уявлень про взаємодії лівих і правих у сучасному світі.

Метою статті є визначення ролі і місця політичного патріотизму у функціонуванні сучасних парламентських демократій, які працюють на принципах протиставлення лівої та правої політичних альтернатив. Завданням статті є встановлення способів використання потенціалу патріотизму для збільшення популярності основних партійних політичних сил в сучасному світі.

Основний зміст статті

Патріотичні засади партійної ідентифікації та формування правого політичного курсу мають досить давню історію, з початку формування парламентських демократій у Європі, починаючи з другої половини ХХ століття праві політичні сили намагалися активно використовувати патріотичні настрої для підтримки власної популярності у країнах Центральної та Східної Європи у період між двома світовими війнами. Патріотичні гасла закладалися у програми конкретних політичних сил як це мало місце у польській державі. Підтримка правих політичних сил визначала політичний та економічний курс в рамках підтримки конкретного уряду й політичних лідерів і визначало певну послідовність політичних дій.

Потреба спиратися на певні поширені політичні уподобання виборців зумовила традицією апеляції націонал-демократичних партій до проблем, які потребували вирішення. Завдяки цьому вони здобували підтримку на парламентських виборах. Не зважаючи на досить складну політичну ситуацію у Польщі у період між двома війнами, складалася практика підтримки націонал-демократичних політичних сил, з боку певних соціальних груп, зокрема сільськогосподарських підприємців, господарів, тощо. Це також вказувало на закріплення патріотичних поглядів за певними соціальними верствами. Згідно з Є. Горб, «партія вважала необхідним звернути увагу держави на розвиток рільництва, адже саме від цього мав залежати добробут народу. Ендеки закликали до проведення аграрної реформи, яка мала запровадити приватну власність, оскільки саме така форма власності на землю та засоби виробництва запевняє найбільшу продуктивність праці»⁶.

Фіксація електоральної підтримки у певних соціально-демографічних секторах стала основою втрати популярності деякими політичними силами у Польщі на передодні Другої світової війни, ця

¹ Аль-Зухайри, А.И. (2012). Парламентаризм как институциональная основа демократии. *Політологічні записки*, 6. <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Polzap_2012_6_38>.

² Барабаш, Ю.Г. (2004). Парламентаризм в системі демократичних цінностей сучасного суспільства. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*, 4, 47-51. <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2004_4_8>.

³ Benoist, A. de End of the Left-Right Dichotomy: The French Case. <https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/alaindebnoist/pdf/end_of_the_left-right.pdf>.

⁴ Ferreira, A.R. (2013). *Left and Right: The Great Dichotomy Revisited Hardcover*. Cambridge Scholars Publishing.

⁵ Sowell, T. *The Left-Right Dichotomy Intellectuals and Society: Revised and Expanded Edition*. <<https://theindependentwhig.com/haidt-passages/sowell-the-left-right-dichotomy>>.

⁶ Горб, С.С. (2013) Партійна конфігурація польської правих у умовах парламентської демократії *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Історичні науки*, 16, 119.

політична ретроспектива свідчить, що штучне обмеження соціальних зусиль та умов розвитку певних соціальних груп за рахунок інших, стало основою для визначення політичного патріотизму як частини регресивної правої ідеології, яка втрачала свою популярність внаслідок тріумфу комунізму і марксизму на світовій політичній арені. На думку Є. Горб, «соціальною базою більшості правих партій була інтелігенція, і це могло позбавити згадані політичні організації підтримки широких верств населення. Ця проблема вирішувалася шляхом експлуатації чисто декларативних гасел про загальну толеранцію у всіх сферах життя»¹.

Розгляд ретроспективи місця політичного патріотизму у ліво-правій дихотомії країн Європи не буде повним без врахування значення патріотичних уподобань і форм інституційної організації на дополітичному і допартійному рівнях. Як свідчить досвід Чехії та Угорщини, які перебували у складі Габсбургської імперії наприкінці XIX – на початку XX століття ідеї національного самовизначення зіграли певну роль у підтримці національних політичних сил. Звідси, в умовах боротьби за національне визволення, ідеологічні принципи є вторинними відносно базових принципів і засад патріотизму, що має бути враховано і в досвіді вітчизняних парламентських політичних сил. Згідно з Р. Постоловським, «політична активність населення тут була значно обмежена і його участі у діяльності партій перешкоджало те, що ані конституція, ані законодавство монархії не знали поняття політична партія, і тому існування партій спиралося на закони про спілки й об'єднання і виборчі закони, котрі не давали достатні юридичні гарантії для розвитку політичних партій як правових суб'єктів»².

Патріотизм як частина активного громадського руху за національне самовизначення майже не залишив шансів для відстоювання лівих, або ліберальних ідей у чеському суспільстві, оскільки представниками німецьких еліт активно опановувалися соціалістичні і консервативні табори виборців загальнонаціонального рівня. Ну думку Р. Постоловського, «найбільш роздрібненим і неоднорідним в чеській і німецькій політичних системах був національно-ліберальний політичний табір. У чеському середовищі він викристалізувався з початкового чеського національного руху, котрий всупереч зростаючій різноманітності чеського суспільства зростав під гаслом боротьби за національні вимоги в опозиції до німецької владної ідеології»³.

Значення політичного патріотизму у ліво-правій дихотомії парламентських демократій у політичній ретроспективі було пов'язане з відстоюванням соціетальних пріоритетів, які мало населення тієї чи іншої країни або певної території. Патріотизм посилював позиції національно-демократичних або визвольних політичних рухів і партій за умови зростання їх значення і вирішення важливих завдань у суспільстві. В цілому, місія політичного патріотизму в умовах жорсткого протиставлення правої та лівої політичної альтернатив у XX столітті полягала у формуванні спільної політичної ідентичності національних і етнічних спільнот. Як свідчить досвід парламентської демократії у Чехії патріотизм відіграв значну роль у становленні політичних сил цієї країни як таких. Згідно з Р. Постоловським, «партії національно-політичного табору, незважаючи на усі програмні і політичні розбіжності, які були часто причиною створення протилежних коаліцій, були прив'язані до одного спільного соціоментального середовища, в котрому національні пріоритети і міщанський стиль життя залишалися спільним знаменником. Вони боролися за позитивне до себе ставлення приблизно однакової кількості виборців і шукали опори у верств з тією самою політичною субкультурою»⁴.

В умовах сталих сучасних демократій значення ліво-правої дихотомії істотно змінюється, оскільки партії перестали бути масовими утвореннями, які відображають не лише ідеологічно-

¹ Горб, Є.С. (2013). Партийна конфігурація польської правиці в умовах парламентської демократії *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Історичні науки*, 16, 119.

² Постоловський, Р.М. (2012). Інститути парламентаризму і політичних виборів як чинники еволюції демократичних традицій чеського суспільства (др. пол. XIX – поч. XX ст.). *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*, вип. 23, 352-358. <http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvtvi_2012_23_35>.

³ Постоловський, Р.М. (2012). Інститути парламентаризму і політичних виборів як чинники еволюції демократичних традицій чеського суспільства (др. пол. XIX – поч. XX ст.). *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*, вип. 23, 352-358. <http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvtvi_2012_23_35>.

⁴ Постоловський, Р.М. (2012). Інститути парламентаризму і політичних виборів як чинники еволюції демократичних традицій чеського суспільства (др. пол. XIX – поч. XX ст.). *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*, вип. 23, 352-358. <http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvtvi_2012_23_35>.

доктринальні засади світогляду громадян, але працюють, передусім, над інформаційно-комунікаційним відображенням. Політичний патріотизм виступає зв'язковою ланкою між дополітичним рівнем самоорганізації населення і безпосередньо політичним режимом. Таким чином, політичний патріотизм є чинником консолідації демократичного суспільства навіть за умови поляризації політичних сил і інтенсивного використання патріотичної риторики на обох частинах спектру. Про це свідчать приклади сучасної Італії та Іспанії, де ліва і права частина політичного спектру активно виступають із заявами захисту національних інтересів і традицій. Як стверджують українські фахівці, зокрема Л. Павлова, «консолідація демократичного режиму можлива, коли політичні зміни обов'язково здійснюються в рамках встановлених демократичних процедур і, коли всі учасники політичного процесу розуміють, що внутрішні конфлікти можуть бути вирішені тільки відповідно до встановлених норм, а їх порушення є неефективним»¹.

Значення ліво-правої дихотомії у сучасних розвинених країнах Європи та Північної Америки змінюється в силу поширення інформаційно-комунікаційних технологій і соціальних мереж. Забезпечується значення особистісного лідерства та іміджевих характеристик тієї чи іншої політичної сили, за таких умов, політичний патріотизм виступає вихідною платформою визначення громадян щодо підтримки ними або базових політичних сил, які складають основу партійної системи, або стосовно формування власних партій і рухів, якщо їх інтереси не представлені в системі демократичного представництва. Так чи інакше, патріотичні засади громадянської дії є одним з базових фундаментів парламентської демократії на мікро- і мезо- рівні політичної системи. У цьому контексті, досить прикметним є приклад сучасної Швейцарії, в якій наявність різних етнічних громад спонукає до творення федеративних відносин. Водночас ані німецькомовні, ні франкомовні швейцарці не прагнуть до об'єднання із своїми титульними державами, намагаються розбудувувати спільну демократичну Швейцарію. Як стверджує Л. Павлова, «поширення набуває тенденція до розуміння демократизації як нескінченного процесу поглиблення, укорінення та рутинізації демократичних процедур і практик, а також утвердження та підтримання стабільності існування демократичних інститутів»².

Сутність та значення ліво-правої дихотомії у сучасних парламентських демократіях Європи і світу, полягає не лише у представництві відповідних соціальних верств на відповідному загальнонаціональному рівні як це мало місце у XX столітті. Значення право-лівої дихотомії полягає, передусім, у змаганні альтернатив розвитку суспільства і урядового курсу, який передбачає певну сукупність політик щодо сталого розвитку. Місцеве самоврядування, оподаткування, розвиток певних галузей промисловості та підприємництва, тощо. У таких умовах політичний патріотизм, забезпечує зв'язок між політичними партіями з найбільш акцентованими суспільними групами, які здійснюють підтримку цих політичних сил. У зв'язку з цим, лівий та правий патріотизм забезпечує підтримку політичних партій. У певних регіонах це дозволяє закріплювати електоральні традиції та переваги і передавати від однієї генерації виборців до іншої. Як вважає В. Мельниченко, «практика сталих демократій дає змогу виокремити такі ключові функції парламентів, необхідні для стабільного урядування. Передусім йдеться про найважливішу функцію: легітимацію уряду – надає йому права на здійснення державного управління від імені народу»³.

Умови парламентської демократії визначають специфічний підхід і забезпечують широке коло можливостей самовиразу громадян в рамках політичного спектру. Однак, серйозну й значну підтримку електорату отримують лише ті політичні сили, які здатні наблизитися до актуальних потреб і вимог населення. Інституалізація політичного патріотизму в цій системі є додатковим чинником набуття конкретних переваг, коли традиційна конкуренція не залишає простору для креативних та неординарних підходів для політичних дій і комунікації. Наявність патріотичних традицій забезпечує укоріненість підтримки тих чи інших політичних сил, наявність стійкого ядра прихильників політичних партій. Як вважає В. Мельниченко, «в умовах президеціалізму

¹ Павлова, Л.І. (2013). Парламентські вибори як механізм консолідації демократії в сучасній Україні. *Політологічні записки*, 7. <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Polzap_2013_7_16>.

² Павлова, Л.І. (2013). Парламентські вибори як механізм консолідації демократії в сучасній Україні. *Політологічні записки*, 7. <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Polzap_2013_7_16>.

³ Мельниченко, В. (2011). Дієвість парламенту як необхідна передумова стабільності державного управління в умовах політичної демократії. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*, вип. 2, 190.

(президентські і суперпрезидентські республіки) мандат на здійснення державного управління народ безпосередньо передає очільнику виконавчої влади – президенту. Однак тільки в суперпрезидентських республіках Латинської Америки конгреси практично усунуті від формування адміністрації – на противагу цьому у США президент призначає федеральних посадовців за згодою кваліфікованої (2/3) більшості сенату»¹

Сутність відносин лівої та правої дихотомії в сучасних парламентських демократіях Заходу втрачає традиційний зміст ідеологічного протистояння. Ліві політичні партії, які раніше перебували у стійкій внутрішній боротьбі, протистоянні між багатьма комуністичними та іншими лівацькими угрупованнями на сучасному етапі переживають процес конвергенції та забезпечують соціальну підтримку соціал-демократичних та лівоцентристських політичних сил з метою вирівнювання балансу із правоцентристськими політичними партіями. Політичний патріотизм в цьому контексті є зв'язковою ланкою й додатковим чинником забезпечення балансу у встановленні домінування над певними електоральними групами. Значення патріотичних сил у ліво-правій дихотомії залежить, серед іншого, від змісту явища парламентаризму в кожній країні, особливо це стосується перехідних держав. Як вважає Ю. Ломжець, «парламент може функціонувати без парламентаризму, і про це свідчить аналіз світової і вітчизняної історії. Парламентаризму ж, тобто демократії, поза парламентом бути не може. Отже, доцільно розглядати парламентаризм як спів-творчість держави й суспільства з визнанням провідної ролі парламенту»².

Електоральна підтримка, яка трансформується у парламентські депутатські місця, є результатом довготривалої взаємодії політичних сил, результатом балансу їх впливу на громадян як в інформаційно-комунікаційній та організаційно-інституційній сфері. Оскільки, ліво-права дихотомія є явищем представницької демократії, то її конфігурація залежить від змісту виборчої системи, розподілу мандатів та взагалі системи ухвалення рішень у законодавчій владі. В цілому, за умови наявності вільної конкуренції та активної участі політичних сил є результатом прийнятих у парламенті рішень діяльності фракцій, персонального іміджу тощо. Політичний патріотизм у цій системі відносин визначає попереднє ставлення громадян до тих чи інших партійних систем та партійної агітації. Також він визначає стійкість підтримки тих чи інших політичних сил у часовому вимірі. Саме довготривалі або лонгтетюдні уявлення виступають базовими засадами розвитку парламентаризму на тривалий період. Ю. Ломжець стверджує, що розвиток парламентської демократії в Україні й досі супроводжується великими труднощами, однією з причин яких є той факт, що й досі не сформовано парламентських традицій, не сформовано культуру парламентської демократії. Саме цим можна пояснити завищені очікування у суспільстві стосовно народних депутатів і стрімке падіння авторитету депутатського корпусу сьогодні³.

Особливістю ліво-правої дихотомії у сучасному світі є зростання значення внутрішніх взаємин у парламенті, які не лише корегують взаємини між партійними антагоністами, але й у певних випадках регулюють відносини їх спільних дій. Зокрема, йдеться про голосування щодо найважливіших проектів суспільного розвитку. Ситуація у країнах Центральної та Східної Європи у ситуації взаємодії лівих і правих сил є досить повчальною для сучасної України. У початковий період політичних трансформацій праві та правоцентристські політичні сили здобули значну перевагу на хвилі антикомуністичних протестів й масштабних політичних перетворень. Разом з тим, значна соціальна ціна реформ спонукала суспільство до лівого реваншу, який відбувся всередині 2000-х років, в таких країнах як Польща, Угорщина, Чехія і Болгарія. Водночас із встановленням інституалізованих ідеологічних правих сил патріотичні настрої призвели до різкої і масштабної перемоги правих сил. Це свідчить, що патріотичні переконання та налаштованість на певні дії можуть бути значним чинником у балансі правих і лівих політичних сил. У сучасній Україні після

¹ Мельниченко, В. (2011). Дієвість парламенту як необхідна передумова стабільності державного управління в умовах політичної демократії. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*, вип. 2, 190.

² Ломжець, Ю.В. (2010). Розвиток парламентської культури як напрямок демократизації суспільства. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]*. Сер.: Політологія. Т. 149, вип. 137, 43.

³ Ломжець, Ю.В. (2010). Розвиток парламентської культури як напрямок демократизації суспільства. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]*. Сер.: Політологія. Т. 149, вип. 137, 43.

Євромайдану праві і правоцентристські політичні сили впевнено блокують спроби лівих сил відновити свою діяльність. Значну роль в цьому відіграють патріотичні настрої населення, пов'язані із конфліктом на Сході країни. Водночас парламентська кон'юнктура може істотно корегувати реальні настрої у суспільстві та перспективи конкретних політичних сил. Ступінь відображення суспільних настроїв у діях законодавчої влади залежить від рівня парламентської культури.

Важливу роль у конфігурації ліво-правої дихотомії в умовах парламентських демократій відіграє розвиток демократичних інституцій, зокрема рівень поліархії, якого досягли основні демократії Європи та Північної Америки у другій половині ХХ століття зумовив певний статус парламентів у системі владних відносин, представництво та змагання груп інтересів за прийняття рішення. У цілому, домінування лівих, або правих партій у суспільстві, пов'язано із їх можливістю і здатністю проводити ті чи інші рішення через парламент на користь власного курсу та реалізації своїх програмних положень.

Отже, прогрес у видозміні правих і лівих політичних партій у сучасному світі пов'язаний не з ідеологічною кон'юнктурою, яка б визначала рівень підтримки тих чи інших політичних сил, а з перспективою набуття переваг у використанні правих і лівих ідеологічних положень у конкретній політичній обстановці. За цих умов політичний патріотизм набуває характеру не просто цінностей та уподобань, а норм і традицій, які забезпечують консолідацію частини електорату, схильну до підтримки тих чи інших політичних сил у коротко та довготерміновій перспективі. Звідси, у ситуативному контексті парламентської демократії, політичний патріотизм може відігравати роль або підсилювача, або послаблювача впливу тих, чи інших партійних політичних сил в агітаційному та організаційному плані. Звідси, перспектива зміни статусу політичних сил у рамках ліво-правої дихотомії, залежить від їх здатностей вчасно використати хвилю політичного патріотизму, яка проявляється або у протестних настроях або в настроях солідарності, або у певному подієвому контексті.

Висновки

Розвиток своєчасних парламентських демократій засвідчив, що у баланс сил в межах класичної ліво-правої дихотомії дедалі частіше втрачається позасистемні гравці у вигляді популістських та радикальних політичних сил, вони швидко набирають популярність в умовах політичних криз та викликів соціальної стабільності, поява на політичній арені засвідчує, що соціальна база класичних політичних сил поступово втрачається. В умовах зростання соціального протесту окремі політичні сили можуть використовувати потенціал політичного патріотизму, які присутні у місцевих громадах та на загальнонаціональному рівні. з метою популяризації своїх політичних сил, патріотизм виступає тлом, яке забезпечує політичну підтримку тим, чи іншим гаслам, або програмам перетворень. В умовах формування парламентських коаліцій із слабкою перевагою провідної політичної сили отримання підтримки парламентських фракцій нерідко здійснюється на основі апеляції до патріотичних почуттів та необхідності захисту національних інтересів. В умовах інтенсифікації процесів міжнародної та європейської інтеграції проєвропейські сили нерідко стають об'єктом критики за відсутність захисту національних інтересів. Як свідчить приклад сучасної Великобританії, патріотичні почуття відіграли значну роль у підтримці руху за вихід цієї країни зі складу ЄС. У трансформаційних країнах Центральної та Східної Європи політична сутність патріотизму також зазнала відчутних трансформацій. Патріотизм комуністичної доби змінився патріотизмом реституції, тобто повернення до реалій цінностей 40-х років ХХ століття. За цих умов, праві сили здійснюють легітимізацію реваншу у суспільстві та тиску на ліві й ліберальні сили. Водночас не є виключенням варіант, за умови політичного банкрутства правоцентристських та праворадикальних урядів, що ліворадикальна опозиція також буде використовувати патріотичні гасла і настрої з метою забезпечення своєї популярності електоральних результатів і здобуття перемог у коаліційному парламентському врядуванні. Перспективою подальшої розробки теми, порушеної в даній статті, є вивчення політичної інституалізації патріотизму на мікрорівні.

References:

1. Al'-Zukhayru, A.Y. (2012). Parlamentaryzm kak ynstytutsyonal'naya osnova demokratyy [Parliamentarism as the institutional basis of democracy]. *Politologichni zapysky* [Political science notes], no. 6. <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Polzap_2012_6_38>. [in Russian].
2. Barabash, Yu.H. (2004). Parlamentaryzm v systemi demokratychnykh tsinnostey suchasnoho suspilstva [The parliamentarism in the system of democratic values of modern society]. *Visnyk Khmelnytskoho instytutu*

- rehionalnoho upravlinnya ta prava* [The Bulletin of Khmelnytsky Institute of Regional Management and Law], no. 4, 47-51. <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2004_4_8>. [in Ukrainian].
3. Horb, Ye.S. (2013). Partiyna konfihuratsiya polskoyi pravytisi v umovakh parlament-skoyi demokratiyi [Party configuration of the Polish pravitsa in conditions of parliamentary democracy]. *Visnyk Luhans'koho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Istorychni nauky* [The Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University. History], no. 16, 116-126. <http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlui_2013_16_14>. [in Ukrainian].
  4. Lomzhets, Yu.V. (2010). Rozvytok parlament-skoyi kul'tury yak napryamok demokratyzatsiyi suspilstva [The development of parliamentary culture as a direction of democratization of society] *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly. Ser.: Politolohiya* [The scientific works of the Petro Mohyla Black Sea State University. Ser: Political Science], V. 149, Ed. 137, 43-48. <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2010_149_137_10>. [in Ukrainian].
  5. Melnychenko, V. (2011). Diyeivist parlamentu yak neobkhdna peredumova stabilnosti derzhavnoho upravlinnya v umovakh politychnoyi demokratiyi [The activity of the parliament as a prerequisite for the stability of public administration in a condition of the political democracy]. *Visnyk Natsionalnoyi akademiyi derzhavnoho upravlinnya pry Prezydentovi Ukrayiny* [The Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine], Vol. 2, 188-196. <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2011_2_27>. [in Ukrainian].
  6. Pavlova, L.I. (2013). Parlamentski vybory yak mekhanizm konsolidatsiyi demokratiyi v suchasnyy Ukrayini [The parliamentary elections as a mechanism for the consolidation of democracy in modern Ukraine]. *Politolohichni zapysky* [Political science notes], no. 7. <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Polzap_2013_7_16>. [in Ukrainian].
  7. Postolovskyy, R.M. (2012). Instytuty parlamentaryzmu i politychnykh vyboriv yak chynnyky evolyutsiyi demokratychnykh tradytsiy cheskooho suspilstva (dr. pol. XIX – poch. XX st.) [Institutes of parliamentarism and political elections as factors of the evolution of democratic traditions of the Czech society (sec. half of XIX – early XX centuries).]. *Aktualni problemy vitchyznyanoi ta vsesvitnoyi istoriyi* [The actual problems of national and world history], Vol. 23, 352-358. <http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvtvi_2012_23_35>. [in Ukrainian].
  8. Benoist Alain de End of the Left-Right Dichotomy: The French Case. <https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/alaindebenoist/pdf/end_of_the_left-right.pdf>. [in English].
  9. Ferreira Ana Rita Left and Right: *The Great Dichotomy Revisited Hardcover – Unabridged*. Cambridge Scholars Publishing. [in English].
  10. Sowell Thomas THE LEFT-RIGHT DICHOTOMY Intellectuals and Society: Revised and Expanded Edition. <<http://theindependentwhig.com/haidt-passages/sowell-the-left-right-dichotomy>>. [in English].